

СУДОУСТРІЙ; ПРОКУРАТУРА ТА АДВОКАТУРА

УДК 347.97/.99:004

DOI <https://doi.org/10.32782/TNU-2707-0581/2023.1/12>**Дрозд О.Ю.**

Національна академія внутрішніх справ

Сорока Л.В.

Науково-дослідний інститут публічного права

ЦИФРОВІЗАЦІЯ СУДІВ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У статті проаналізовано та визначено сучасні тенденції щодо цифровізації судочинства та суду. Виявлено, що судові системи в усьому світі, які прагнуть застосувати верховенство права, стикаються з багатьма різними проблемами, зокрема: ефективне управління державними ресурсами; бути прозорими і відкритими для зацікавлених сторін; бути доступними для всіх соціальних груп і спільнот й впроваджувати інновації у відповідь на потреби громадян. Запропоновано цифровізацію адміністрування судів розуміти, як зміну адміністративної організації та забезпечення нових цифрових стандартів для управління судами з метою більшої ефективності як їх процесуальної діяльності, так і надання судових послуг. Констатовано, що цифрова трансформація з використанням багатьох різноманітних програм і доступних цифрових інструментів дає судам можливість реорганізувати та оптимізувати застарілі процеси. Зосереджуючись на результатах, яких технологія може допомогти їм досягти, вони можуть підвищити ефективність і покращити послуги для користувачів. Але незважаючи на потенціал для реалізації очевидних переваг у контексті підвищення ефективності, доступності та прозорості, цифрова трансформація судів і систем правосуддя може створювати і ризики для основоположних принципів правосуддя та прав людини. З'ясовано, що криза COVID-19 висвітлила необхідність посилення стійкості системи правосуддя в ЄС та на важливості подальшої співпраці зі своїми міжнародними партнерами, просуванні передового досвіду у цифровій сфері. Зроблено висновок, що доступ до правосуддя має йти в ногу з розвитком суспільства, включаючи постійний процес цифрової трансформації. Значну роботу ще належить зробити, особливо для того, щоб повністю зрозуміти переваги цифрових технологій у судовому розгляді, включаючи аспекти, пов'язані з використанням штучного інтелекту.

Ключові слова: суд, судова влада, цифровізація, адміністрування, цифрова трансформація, штучний інтелект, права людини, Європейський Союз.

Вступ. Цифровізація визнана як один з основних векторів розвитку української економіки впродовж наступних 10 років. За підрахунками, цифровізація здатна забезпечити зростання української економіки на 10–12% на рік. Тому вона є пріоритетом уряду України у всіх сферах. Європа – наш стратегічний партнер у плані цифрових реформ [1]. Де доступ до правосуддя та сприяння співпраці між державами-членами є одними з головних цілей, закріплених у Договорі про функціонування Європейського Союзу. В свою чергу, стаття 47 зазначеного договору серед основних прав гарантує право на ефективний засіб правового захисту та справедливий судовий розгляд [2].

Судові системи в усьому світі, які прагнуть застосувати верховенство права, стикаються з багатьма різними проблемами, зокрема: ефективне управління державними ресурсами; бути прозорими і відкритими для зацікавлених сторін; бути доступними для всіх соціальних груп і спільнот й впроваджувати інновації у відповідь на потреби громадян. Тому цифровізація систем правосуддя є важливою метою, яку необхідно досягти в рамках нового поштовху до європейської демократії та відповідно до політичних пріоритетів України, в епоху цифрових технологій.

У нещодавньому першому щорічному європейському звіті за 2020 рік «Стратегічне про-

гнозування – окреслення курсу до більш стійкої Європи» [3] було визнаною вирішальною важливістю цифрової трансформації публічних адміністрацій і систем правосуддя в усьому ЄС. Перехід має працювати для всіх, ставлячи людей на перше місце та відкриваючи нові можливості для різних зацікавлених сторін. Отже, адміністрування судів в цифрову еру потребує нових підходів із врахуванням сучасних ризиків.

Виклад основного матеріалу. Адміністрування судів саме по собі є управлінською діяльністю, оскільки латинське слово *administratio* означає «служіння», «допомога», «управління» [4]. Так, на слушну думку А. Даниленко «адміністрування» як метод організації суспільних відносин уповноваженими державною суб'єктами, наділеними владними повноваженнями, є попередником сучасної правової конструкції «публічне адміністрування», яке з плином часу видозмінилось та набуло якісно нових ознак, змінило орієнтування на суспільне (а не державне) благо [5]. Таким чином, адміністрування судів включає дві грані – належне здійснення судочинства та забезпечення надання якісних судово-адміністративних послуг фізичним і юридичним особам. Важливим елементом досягнення цієї мети є взаємодія судів з громадянами при задоволенні їх законних інтересів.

В свою чергу цифровізація – це поступове перетворення усіх державних послуг на зручні онлайн-сервіси [6]. Системи електронного правосуддя (електронне правосуддя, *e-justice*) перетворюють і забезпечують більш доступні, прозорі та ефективні системи правосуддя для громад [7]. Як зауважили Ф. Баджандас і Д. Рей [8], державні стейкхолдери здійснюють оцифрування судових процесів, щоб покращити продуктивність, послідовність, рух справ і якість систем правосуддя. Тому на нашу думку, цифровізація адміністрування судів полягає у зміні адміністративної організації та забезпеченні нових цифрових стандартів для управління з метою більшою ефективністю як їх процесуальної діяльності, так і надання судових послуг.

Якщо вести мову про Україну, поки цифровізація правосуддя полягає у відправці судових повісток через Viber та у поверненні до рукописних протоколів, що унеможливить переведення судових справ в електронний вигляд, а також у наданні можливості відкладати на невизначений строк внесення судових рішень до Реєстру. Так, 14 лютого 2023 року Вища рада правосуддя підтримала законопроект №8359, яким пропонується повернути до судів рукописні протоколи судових засідань [9]. Отже, виникає протиріччя, з однієї

сторони Україна прагне до ЄС і тому необхідно запровадити електронне правосуддя, а з іншої сторони – цим законопроектом знову повертають суди до рукописних протоколів судових засідань.

Ще у 2020 році було опубліковано звернення Асоціації правників України (АПУ): 11 рекомендацій для запровадження електронного судочинства [10]. Цим зверненням автори намагалися привернути увагу до необхідності цифровізації правосуддя. Разом із представниками Проєкту ЄС «Право-Justice», експерти АПУ підготували рекомендації, які допоможуть прискорити зазначений процес, а саме: 1) поступове запровадження окремих модулів системи Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи (ЄСІТС). Запропоновано внести відповідні зміни до законодавства для поетапного запуску системи та запуску пілотний проєкт для тестування роботи системи в окремих судах; 2) забезпечення інтеграції даних, тобто об'єднати ЄСІТС з іншими базами та реєстрами для ефективного і швидкого обміну інформацією; 3) конкуренція замість монополії держави. Наголошено на необхідності залучення розробників до створення програмного забезпечення ЄСІТС на комерційній основі, що забезпечить конкуренцію та можливість вибору варіанту; 4) внесення змін до законодавства щодо можливості брати участь у судових засіданнях онлайн не лише під час карантину, з будь-якого приміщення. Пропозиція щодо онлайн-розгляду стосується і справ, що підлягають розгляду в порядку КУпАП; 5) User-friendly система для суддів та учасників процесу; 6) електронні кабінети учасника процесу та судді; 7) безпаперовий документообіг; 8) інформаційна підтримка – робота кол-центру та допомога у користуванні системою на веб-ресурсах судів; 9) забезпечення ідентифікації – технічної можливості розпізнавання усіх існуючих видів електронного цифрового підпису в Україні при подачі документів; 10) забезпечення захисту даних; 11) забезпечення участі адвоката в електронному судочинстві – можливість подавати документи, ознайомлюватися із ними, а також брати участь у судовому засіданні [10].

Необхідно відзначити, що станом на початок 2022 року в Україні почали офіційно функціонувати три підсистеми (модулі) Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи – «Електронний кабінет», «Електронний суд», підсистема відеоконференцзв'язку [11].

З метою повного використання переваг цифровізації в системі правосуддя в умовах євроінтеграційного курсу України необхідно звернутися

до європейського досвіду впровадження цифровізації в адміністрування судів. Найбільш сучасними документами, які прийняла Європейська Комісія (Комісія), що регулюють зазначений процес є Повідомлення про цифровізацію правосуддя в Європейському Союзі та e-CODEX.

В Повідомленні про цифровізацію правосуддя в Європейському Союзі [12] зазначається, що за останні десять років Комісія та держави-члени визнали необхідність впровадження нових технологій з метою створення більш ефективних систем правосуддя та прийняли ряд ініціатив, які привели до позитивних результатів щодо цифровізації правосуддя. Хоча в різних країнах-членах спостерігається різний рівень прогресу.

Так, наприклад, фізичні особи можуть отримати доступ до електронних файлів своїх поточних справ у 10 державах-членах у всіх типах цивільно-правових процедур; у контексті кримінального права жертви можуть отримати доступ до електронного файлу в семи державах-членах, а підсудні – у дев'яти; докази можуть бути подані до суду виключно в цифровому форматі в контексті всіх видів кримінальних проваджень у 13 державах-членах; у цивільному та комерційному праві цифрові докази прийнятні в усіх видах проваджень у 10 державах-членах [12].

Крім зазначеного, аналізований документ встановив новий підхід до цифровізації правосуддя на основі «набору інструментів» – комплексного набору правових, фінансових та ІТ-інструментів, які будуть використовуватися різними учасниками системи правосуддя відповідно до їхніх потреб, а саме: 1) фінансування в контексті багаторічної фінансової програми на 2021–2027 роки та заходів ЄС наступного покоління для просування процесу цифрової трансформації; 2) обговорення використання додатків на основі штучного інтелекту (AI) на користь систем правосуддя з урахуванням пов'язаних ризиків; 3) перетворення цифрового каналу на стандартний варіант у судовій співпраці ЄС; 4) створення кращих інструментів доступу до інформації для громадян і практиків шляхом створення та взаємозв'язку реєстрів; 5) використання доступних ІТ-інструментів для безпечної транскордонної співпраці в цивільних, комерційних і кримінальних справах; 6) оновлення та модернізація цифрових інструментів для судової співпраці та обміну інформацією у кримінальних справах у всьому ЄС, особливо тих, які є в розпорядженні агенцій та органів ЄС з питань юстиції та внутрішніх справ; 7) створення “My e-Justice space”, який забезпечить громадянам і підприємствам «точку входу», що об'єднує

доступні національні електронні послуги; 8) проведення регулярного моніторингу досягнутого прогресу [13].

Штучний інтелект (ШІ) у сфері правосуддя використовують при анонізації судових рішень, перетворенні та транскрипції мовлення в текст, машинному перекладі. За його допомогою функціонують чат-боти, що підтримують доступ до правосуддя та автоматизації робочих процесів. Ми погоджуємося із фахівцями [14; 15], які вважають, що на ряду із позитивними аспектами цифровізації адміністрування суду є деякі ризики, такі як, наприклад, порушення захисту персональних даних внаслідок використання ШІ. Непрозорість деяких додатків штучного інтелекту може бути проблемою з огляду на необхідність обґрунтування рішень щодо рівності сторін у судовому процесі та інших принципів. Необхідні відповідні гарантії, щоб забезпечити захист фундаментальних прав, включаючи рівне ставлення та захист даних, а також створити відповідальну, орієнтовану на людину розробку та використання інструментів ШІ там, де їх використання в принципі доречне. Крім того, використання інструментів ШІ не повинно заважати повноваженням суддів у прийнятті рішень або посягати на їх незалежність.

І наприкінці хотілось би зазначити, що на сучасному етапі існує багато державних секторів, які вже почали впроваджувати технології в гонитві за цифровою трансформацією. Однак системи правосуддя в багатьох країнах не встигають за змінами способів надання послуг або задоволення інтересів громадян. Порядок роботи в цьому секторі продовжується так, ніби технології ніколи не були винайдені і багато практиків досі відкидають ідею, що комп'ютер може виконувати частину їхньої роботи. У той час як їхні колеги в інших державних секторах, таких як фінанси чи охорона здоров'я, використовують технологічні інструменти для оптимізації своїх процесів, судді та працівники судових установ ще відстають у своїй місії служити громадянам. Використовуючи хмарні та інші технологічні інструменти, суди можуть оптимізувати свій внутрішній процес і покращити послуги користувачам за рахунок більш ефективного використання ресурсів, розширення охоплення та доступності правосуддя, а також підвищення прозорості та підзвітності судової діяльності. Однак, незважаючи на те, що судову трансформацію мають здійснювати професіонали та користувачі судової системи, вкрай важливо, щоб політики створили правильну структуру та сприятливе середовище

для сприяння цьому. Приватний сектор і громадянське суспільство також відіграють важливу роль у процесах зменшення масштабів викликів, з якими стикаються суди.

Висновки. Криза COVID-19 чітко показала, що Європі необхідно підвищити свою стійкість – це здатність не тільки протистояти викликам і справлятися з ними, але й проходити перехідний період у стійкий, справедливий і демократичний спосіб. Прийняті документи, такі як Повідомлення про цифровізацію правосуддя в Європейському Союзі пропонують набір інструментів, спрямованих на сприяння цифрові-

зації правосуддя з метою покращення доступу до правосуддя та ефективності систем правосуддя. Підхід, викладений у Повідомленні, полягає в досягненні кращого використання цифрових технологій із повною повагою до основних прав і принципів пропорційності та субсидіарності. Доступ до правосуддя має йти в ногу з розвитком суспільства, включаючи постійний процес цифрової трансформації. Значну роботу ще належить зробити, особливо для того, щоб повністю зрозуміти переваги цифрових технологій у судовому розгляді, включаючи аспекти, пов'язані з використанням ШІ.

Список літератури:

1. Впровадження цифровізації в Україні й право на судовий захист – баланс інтересів. Pravo.ua, 2021. URL: <https://pravo.ua/vprovadzhennia-tsyfrovizatsii-v-ukraini-i-pravo-na-sudovi-zakhyst-balans-interesiv/>
2. Consolidated versions of the Treaty on European Union and the Treaty on the Functioning of the European Union – Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union – Protocols – Annexes – Declarations annexed to the Final Act of the Intergovernmental Conference which adopted the Treaty of Lisbon, signed on 13 December 2007 – Tables of equivalences. *Official Journal*. 26/10/2012. P. 0001 – 0390. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>
3. 2020 Strategic Foresight Report. European Commission, 2022. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/strategic-planning/strategic-foresight/2020-strategic-foresight-report_en
4. Федорченко А. А. Публічне адміністрування діяльності місцевих судів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Київ, 2021. 215 с.
5. Даниленко А. О. Засади публічного адміністрування в Україні: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 «Право». Київ, 2020. 215 с.
6. Михайло Федоров: Цифровізація – це поступове перетворення усіх державних послуг на зручні онлайн-сервіси. *Урядовий портал офіційний сайт*, 2021. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/mihajlo-fedorov-cifrovizaciya-ce-postupove-peretvorennya-usih-derzhavnih-poslug-na-zruchni-onlajn-servisi>
7. Shah, K. P., Gupta, M. Role of information technology in expediting the process of justice: an assessment of current challenges and future goals. *International Journal of Multidisciplinary Educational Research*, 2017. № 6(6), 162–177. URL: <http://www.ijmer.in>
8. Bajandas, F. F., & Ray, G. K. Administrative Conference of the United States implementation and use of electronic case management systems in federal agency adjudication national center for state courts and table of contents, 2018. Pp. 1–71. URL: https://www.acus.gov/sites/default/files/documents/2018.05.23_eCMS_Finalreport_2.pdf
9. Мамченко М. Цифровізація не на часі: Вища рада правосуддя погодила повернення рукописних протоколів до судів та відкладення внесення рішень до Реєстру. *Судово-юридична газета*, 2023. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/262211-tsifrovizatsiya-ne-ko-vremeni-vyshshiy-sovet-pravosudiya-soglasoval-vozvrashchenie-rukopisnykh-protokolov-v-sudy-i-otlozhenie-vneseniya-resheniy-v-reestr>
10. АПУ надала 11 рекомендацій для якнайшвидшого запровадження електронного судочинства. Асоціація правників України, 2020. URL: <https://uba.ua/ukr/news/7492/>
11. Оголошення про створення та забезпечення функціонування трьох підсистем (модулів) ЄСІТС. *Судова влада України офіційний сайт*, 2021. URL: <https://court.gov.ua/press/news/1173657>
12. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions Digitalisation of justice in the European Union a toolbox of opportunities. COM/2020/710 final. European Commission, 2020. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=COM:2020:710:FIN>
13. Communication on Digitalisation of justice in the European Union and Proposal for e-CODEX Regulation. European Commission, 2022. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/digitalisation-justice/communication-digitalisation-justice-european-union-and-proposal-e-codex-regulation_en
14. Soroka L., Kurkova K. Artificial Intelligence and Space Technologies: Legal, Ethical and Technological Issues. *Advanced Space Law*, 2019. Volume 3. Pp. 131–139. URL: <https://doi.org/10.29202/asl/2019/3/11>

15. Soroka Larysa, Anna Danylenko and Maksym Sokiran. Legal Issues and Risks of the Artificial Intelligence Use in Space Activity. *Philosophy and Cosmology*, 2022. Volume 28. Pp. 118–135. URL: <https://doi.org/10.29202/phil-cosm/28/10>

**Drozd O.Yu., Soroka L.V. DIGITALIZATION OF THE COURTS:
THE EUROPEAN EXPERIENCE**

The article analyzes and defines the current trends in digitalization of the judiciary and the court. Judiciary systems around the world seeking to apply the rule of law have been found to face many different challenges, including: the effective management of public resources; be transparent and open to stakeholders; be accessible to all social groups and communities and innovate in response to citizens' needs. It is proposed to understand the digitalization of court administration as a change in the administrative organization and the provision of new digital standards for the management of courts in order to increase the efficiency of both their procedural activities and the provision of court services. It has been established that digital transformation using many different programs and available digital tools gives courts the opportunity to reorganize and optimize outdated processes. By focusing on the outcomes that technology can help them achieve, they can increase efficiency and improve user service. But despite the potential to realize obvious benefits in the context of increased efficiency, accessibility and transparency, the digital transformation of courts and justice systems can also create risks for the fundamental principles of justice and human rights. It was found that the COVID-19 crisis highlighted the need to strengthen the stability of the justice system in the EU and the importance of further cooperation with its international partners, promoting best practices in the digital sphere. It is concluded that access to justice must keep pace with the development of society, including the continuous process of digital transformation. Much work remains to be done, especially to fully understand the benefits of digital technologies in litigation, including aspects related to the use of artificial intelligence.

Key words: court, judicial power, digitalization, administration, digital transformation, artificial intelligence, human rights, European Union.